

Libri catenati Egrenses.

*Knihy a knihovna chebských
františkánů v pozdním středověku
a raném novověku*, vyd. Kamil

BOLDAN – Jindřich MAREK, Národní
knihovna ČR, Praha 2013

321 s., ISBN 978-80-7050-618-9

Barevná veduta na obálce knihy, stejně tak jako hlavní titul, čtenáře srdečně vítá, obsah pak nezklame. Shrnující chválu či hanu si recenzent zpravidla schovává na konec, zde je možno postupovat opačně a knihu čtenáři bez výhrad doporučit. Je ovšem třeba akcentovat i podtitul, protože by bylo záhodno upozornit na několik málo dalších případů. Mám na mysli zejména neméně unikátní knihovnu jáchymovské latinské školy, která poté, co jí byla německou i českou literaturou v minulosti věnována značná pozornost, spí. Chtělo by se říci spánkem spravedlivých, zdá se však, že to je spíše spánek velmi neklidný...

Knihy i knihovny v minulosti, snad stále i v přítomnosti, a doufám, že i v budoucnosti, jsou nejen pracovním nástrojem a výpovědí o svém majiteli, ale zejména svědectvím o své době a jejím duchovním klimatu. Výpověď i jediné knihy může vrhnout ostřejší světlo na dobu a prostředí, v němž působila, sdělení organicky vzniklé a aspoň určitý čas budované a dochované knihovny pak může být dokonce velmi intenzivní. Před 17. stoletím jde spíše o výjimky, ani později to však nebylo běžné. Leckdy jsme rádi, když máme alespoň jejich soupisy.

Před téměř půl stoletím jsem mohl poodkrýt starou historii tehdy zcela zapadlé knihovny chebských františkánů-observantů, nyní se jí zaslouženě dostává široké pozornosti ze strany historiků, knihovnědců, historiků umění i literárních historiků, aniž by bylo možno říci, že již bylo řečeno vše podstatné. Jedenáct publikovaných statí, shromážděných u příležitosti zisku knihovny českým státem v roce 2008, uložené v jeho Národní knihovně, podává širokou paletu informací z různých oborů a je příslibem i pro další bádání. Knihovna představuje impozantní soubor o 11 tisících svazků. Co jej ale činí unikátním, je takřka 500 inkunábulí, jež knihovnu řadí u nás k nejpřednějším a i v obecném měřítku k významným souborům tohoto druhu. K řečenému je ještě třeba uvést, že obsahuje více než 600

paleotypů a menší, ale zajímavý soubor pozdně středověkých rukopisů. Právě „řetězové“ knihy ale dokládají pulpitovou knihovnu, i když se původní mobiliář nedochoval. Dodávají tak knihovně i na atraktivnost, takže se skoro vtírá myšlenka, zda by se v Klementinu nenašla místnost či místnosti, kde by bylo možno v rámci jakéhosi „muzea knihy“ tento soubor alespoň ve výběru instalovat (stačí se inspirovat třeba v Královské knihovně v Bruselu).

Říšské město Cheb stálo na hranici dvou světů, i když si velmi blízkých. Tím naznačuji, že publikace je schopna oslovit i zahraniční zájemce. Její editoři jsou si toho vědomi a úvodní slovo, podávající obecnou historii knihovny, je zpřístupněné v textově plném rozsahu také německy. Pokud jde o jednotlivé rozpravy, jsou připojeny závěrem výstižné souhrny. Nemá smysl podávat bibliografický soupis jednotlivých statí, nicméně několik studií je třeba vyzdvihnout, neboť zřetelně ilustrují význam tohoto souboru. Týká se to zejména prvních tří. Germanista Václav Bok edičně analyzuje a vydává německý fragment zřejmě neznámé verze legendy o sv. Kateřině Alexandrijské, jejímž autorem se prohlašuje blíže neznámý Johann z Rothenburgu nad Tauberou. Druhou nejrozsáhlejší stať připravila dlouholetá správkyň knihovny Michaela Baumlová, rekonstruuující rozsáhlá torza soukromých knihoven tří kněží, která vešla do této františkánské knihovny. Velké úsilí věnovala zjištění základních biografických dat. Jde o Georga Hallera († 1507), příslušníka chebského patriciátu a držitele řady prebend v Českém království, pohybujícího se i v okolí krále Vladislava II., faráře v Kemnathu Johanna Koppela († před 1508) a konečně kanovníka merseburské kapituly Ulricha Seydemanna († 1515). Zisk ze statí Daniela Polakoviče mají judaisté, neboť autor přináší popis řady hebrejských rukopisných zlomků, které byly součástí rukopisů i tisků františkánské knihovny. Jde o zbytky bohaté, leč zasuté židovské kultury v středověkém Chebu. Podle autorových popisů se dochovalo nejméně 80 zlomků z dvanácti rukopisů, které sahají do doby od 12. do 15. století. Kamil Boldan rekonstruuje klášterní knihvazačskou dílnu sklonkou 15. a počátku 16. století a zasazuje ji do obecného kontextu. Stať doprovází vyobrazení takřka 70 slepotiskových punců. Protože knihvazačské umění je předmětem mezinárodního výzkumu a do značné míry je přístupné na internetu, podařilo se mu jednak dospět k řadě konkrétních závěrů, na druhé straně pak přispět k zaplnění řady mezer v uvedeném materiálu. Tři uměleckohistorické rozpravy (Milada Studničková, Viktor Kubík a Jiří Černý) si všímají produktů 15. a 16. století;

Marta Hradilová pak věnuje pozornost starým katalogům knihovny a Matyáš Franciszek Bajger knihovnímu interiéru. Základní význam má stať Aleny Císařové-Smítkové, podávající statistiku starých tisků a soupis takřka tří set knih, nesoucích alespoň stopy po jejich zpřístupnění řetězovým způsobem. Alena Richterová závěrem upozorňuje na některé knihy tepelského lékaře J. J. Nehra († 1820) v chebské františkánské knihovně.

Zavíral jsem knihu s dobrým pocitem. Poučen a současně potěšen, že knihovna se dostala do dobrých rukou a že o její osud není třeba mít obavy. Není totiž tak daleko ve všech případech.

IVAN HLAVÁČEK

Kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky, edd. Šarlota DRAHOŠOVÁ – Peter KERESTEŠ – Milan ŠIŠMIŠ, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2010

240 s., ISBN 978-80-970196-2

Jak naznačuje již název, je chronologický záběr příspěvků v tomto sborníku ze stejnojmenné konference velmi široký, přičemž většina autorů se meritum svého zájmu snaží sledovat v určité vývojové linii. Ryze mediévistický charakter tak mají pouze dva z publikovaných textů. V prvním z nich dokumentuje Miroslav Glejtek *Vývoj erbů vyšších církevních hodnostářů na Slovensku do konce středověku*, přičemž okruh subjektů svého zájmu (v názvu definovaný poněkud obecně) hned v úvodu omezuje pouze na arcibiskupy a biskupy. Vzhledem k povaze církevní heraldiky a absenci erbovních listin pracuje jako s primárním pramenem s pečetěmi dotyčných hodnostářů, a jeho práce tak má nejen heraldický, ale též sfragistický rozměr: Autor se snaží načrtnout některé obecné rysy vývoje počínaje první polovinou 14. století, kdy se ještě erbovní znamení objevují na pontifikálních pečetích spíše výjimečně, až do poloviny 16. století. Dochází přitom k závěru, že uherské církevní znaky a pečetě vycházely ze západoevropských podnětů, avšak s pochopitelným časovým odstupem. Jako charakteristické evoluční prvky z jeho analýzy vycházejí rostoucí důraz na rodový erb hodnostářů a postupné zapojování hierarchizujících symbolů – klobouku, kříže a mitry. Oproti západnímu úzu ale v uherském prostředí až do konce 15. století absentuje berla.

Druhý mediévistický příspěvek, *Tradicie a možnosti výskumu najstaršej vrstvy šľachty*

(*aristokracie*) vo *včasnostredovekom Uhorsku*, pochází z pera Jána Lukačky. Jde pohříchu jen o krátké zhodnocení dosavadních snah o rekonstrukci genealogie velmožské rodiny Hont-Poznanovců, již se autor zevrubně zabýval ve své monografii *Formovanie vyššej šľachty na západní Slovensku* (2002) i v řadě dalších článků, a o stručný nástin autorova vlastního přístupu k tématu. Důraz tu klade na význam tzv. jmenného kritéria pro rekonstrukci genealogických vztahů tam, kde schází dostatečně široká pramenná základna. Na závěr přitom konstatuje, že obdobnou metodu lze použít i při zkoumání méně významných rodů v mladších obdobích. Zdá se ovšem nepochybné, že snaha opírat se při genealogickém výzkumu primárně o „fenomén pravidelně se opakujících signifikantních osobních jmen v jednotlivých rodech“, vycházející z „přetrvávání silného kultu předků“, bude vždy značně diskutabilní, ne-li přímo kontroverzní. Pokud nic jiného, mohl být tento „kult předků“ přenositelný i v ženské linii a spolehlivost jmenného kritéria pro samotné určení rodové příslušnosti je poté problematická – tím spíše pak konkrétní genealogické zařazení (např. generační u osob s nedoloženými vazbami na konkrétní rodiče).

Další čtyři studie do středověku či alespoň na jeho hranici ad quem zasahují. Zsvěcený text Leona Sokolovského *Kontinuita a diskontinuita vo vývoji pečatí a znakov stolíc na Slovensku* přibližuje administrativní systém stolíc (obecně v českém prostředí zřejmě známejší pod označením – podle autora „nenáležitým“ – župy), který se v uherském prostředí vytvořil v průběhu 13. a 14. století, zpočátku ale postrádal korporativní charakter, a stoličné listiny tak byly zprvu pečetěny jednak županem či podžupanem, jednak volenými představiteli župy – slúžnými. Samotné stoličné znaky a pečeti se ale objevují až v 16. století, zejména v návaznosti na přijetí zákonného článku č. 62/1550.

Měšťanskou heraldikou ve středověku a raném novověku se na příkladu konkrétního města zabývá Mária Petrovičová v krátkém zamyšlení *Meštianské znaky alebo meštianské erby? Príspevok k meštianskej heraldike v Bardejove v 15.-17. storočí*. Upozorňuje na několik charakteristik, které měšťanské znaky od klasických erbů odlišují. Asi nejdůležitější je skutečnost, že symboly užívané měšťany nebyly dědičné a dokonce nastávaly situace, kdy si jednotliví měšťané v průběhu života znak libovolně měnili či upravovali. Zde je nutno upozornit na zásadní odlišnost od českých poměrů, neboť v Uhrách se nevykytoval institut erbovních měšťanů, kteří by užívali stálého heraldického znamení uděleného